

11. www.ukrstat.gov.ua (Офіційний сайт Державного комітету статистики України)

12. www.weforum.org (Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму)

***Summary.** The aim of this paper is to analyze perspectives and major threats of implementing the innovative strategy of monetary policy – inflation targeting strategy – in Ukraine. The optimum model of inflation targeting in Ukraine is defined.*

***Key words:** inflation targeting, inflation targeting models, monetary policy strategy.*

УДК [631.16:658.155]:631.115

*Яворська Т.І, к.е.н., доцент
кафедра економіки підприємств,
Таврійський державний агротехнологічний університет*

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЗА ВИТРАТАМИ ВИРОБНИЦТВА

***Анотація:** Розглянуто вплив витрат виробництва на прибутковість фермерських господарств Запорізької області. Здійснена оцінка конкурентоспроможності фермерських господарств за витратами та проведено аналіз її результатів.*

***Ключові слова:** фермерські господарства, конкурентоспроможність, витрати виробництва, елементи витрат, постійні та змінні витрати*

Постановка проблеми. Фермерський рух у незалежній Україні розпочав свій розвиток зі зміною економічних і політичних основ суспільства. На початковому етапі він був навіть ефективнішим, ніж колективне виробництво та всебічно підтримувався державою. Проте з приходом інвесторів, які здійснювали технологічне переоснащення виробництва у великих аграрних структурах, дрібні ферми поступово втрачали свої позиції через низьку конкурентоспроможність. Нині дилема забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств і видів продукції, яку вони виробляють, у всій складності постала перед аграрною наукою та практикою господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей функціонування, розвитку та конкурентоспроможності фермерських

господарств знайшло відображення у працях таких науковців як В.П. Горьовий, В.К. Збарський, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інших вчених. Формування виробничих витрат у сільському господарстві вивчали такі науковці як С.І. Дем'яненко, М.І. Єрін, Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк та інші.

Ціль роботи. Конкурентоспроможним, за визначенням багатьох вчених, є таке сільськогосподарське підприємство, яке при мінімальних затратах забезпечує максимальний прибуток з одиниці площі. На різних рівнях міжгалузевих відносин фермерські господарства зазнають різних видів витрат, мінімізація яких зумовлює підвищення прибутку від їх діяльності.

Таким чином, конкурентоспроможність формується з урахуванням величини витрат на виробництво продукції. Методологія її визначення охоплює організаційно-економічні показники діяльності суб'єкта господарювання. Традиційно, конкурентоспроможність оцінюють у двох аспектах – з позиції підприємства і (або) продукції. Метою статті є аналіз конкурентоспроможності фермерських господарств за витратами виробництва, зважаючи на відсутність статистичної інформації щодо виробничих витрат невеликих фермерських господарств по конкретних видах сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Для вітчизняних фермерів, державна підтримка яких, передусім невеликих розмірів, майже відсутня, актуальність розрахунку витрат виходить на перше місце. Більшість фермерів, які зайняті безпосередньо виробництвом, практично не можуть самостійно обчислювати витрати та визначати собівартість на належному рівні. Оскільки залучення фахівців для більшості фермерів є дороговартісним, постає потреба професійного їх навчання, тому що витрати і собівартість виробництва продукції є основними показниками, що характеризують конкурентоспроможність. Наведене групування фермерських господарств за виробничими витратами підтверджує наш висновок (табл. 1).

**Вплив витрат виробництва на прибутковість
фермерських господарств, 2010 р.**

Показник	Групи господарств за виробничими витратами на 1 га сільськогосподарських угідь, грн							Україна
	I до 500	II 501-1000	III 1001-1500	IV 1501-2000	V 2001-3000	VI 3001-5000	VII понад 5000	
Кількість господарств, од.	6412	7882	6569	4253	4153	1998	1789	33056
Припадає сільськогосподарських угідь на 1 господарство, га	39,5	65,7	84,0	102,1	119,6	123,7	58,4	78,8
Витрати виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	582	778	1255	1741	2394	3772	10861	2017
у тому числі матеріальні	311	496	794	1152	1620	2704	8226	1384
частка, %:								
матеріальних витрат	53,3	63,7	63,3	66,1	67,7	71,7	75,7	68,6
нафтопродуктів	10,7	23,5	22,3	20,1	19,0	15,4	8,7	16,8
Виручка від реалізації продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	880	808	1416	2098	2880	4448	12029	2349
Прибуток – всього, тис. грн	18132	95036	181314	233941	326653	253437	238015	1346527
на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	72	184	329	539	657	1025	2278	517
на 1 господарство, тис. грн	2,8	12,1	27,6	55,0	78,7	126,8	133,0	40,7
Рівень рентабельності, %	8,9	29,4	30,2	34,6	29,6	30,0	23,4	28,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

У фермерських господарствах, де виробничі витрати на 1 га сільськогосподарських угідь найвищі (понад 5000 грн), найвищими є і обсяг

виручки від реалізації продукції та прибутку (на 1 га сільськогосподарських угідь відповідно 12029 і 2278 грн).

За розрахунками рівень концентрації земельних угідь не є основним фактором підвищення прибутковості фермерських господарств. Зокрема, у шостій групі господарств, де середній розмір сільськогосподарських угідь становить 123,7 га, на 1 господарство одержано прибутку 126,8 тис. грн, що на 6,2 тис. грн менше, ніж у господарствах сьомої групи із середньою площею сільськогосподарських угідь 58,4 га.

Як доводить О. Шпикуляк, за величиною витрат можна визначити бажану ціну продукту і фінансові результати бізнесу, вони включають в себе обумовлені законодавчо статті вкладених у виробництво активів і платежів, які в майбутньому мають бути відшкодовані виручкою від реалізації. Значимість витрат дає підстави наголошувати на їх винятковій можливості у формуванні конкурентоспроможності аграрного продукту [5, с. 236].

При оцінці конкурентоспроможності фермерських господарств варто розглянути її алгоритм за витратами (рис. 1).

Інституціональні особливості конкурентоспроможності сільського господарства пов'язані з інститутом власності [4], який зумовив функціонування в економіці різних організаційно-правових форм і виникнення різноаспектного підходу до формування їх конкурентоспроможності. Розміри фермерських господарств повинні забезпечувати оптимальні обсяги виробництва продукції для досягнення високої ефективності галузей, раціонального використання трудових ресурсів, основних засобів, зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці. Отже рівень впливу обсягу виробництва на рівень витрат зумовлює наявність класифікаційного критерію їх поділу на постійні та змінні витрати.

Частка постійних і змінних витрат формується відповідно до поділу витрат за елементами. Елементи витрат – це економічно однорідні види витрат незалежно від того, на які види продукції і на якій ділянці вони використані.

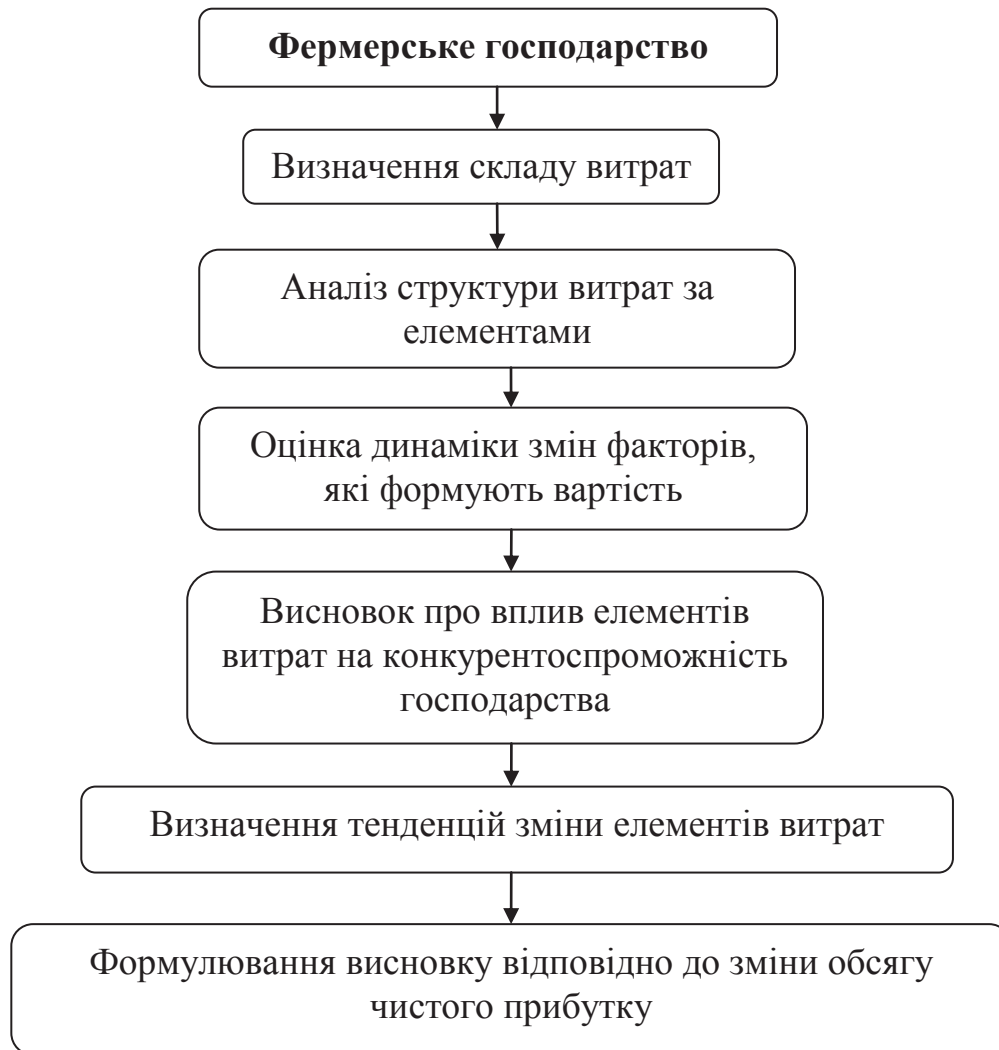

Рис. 1. Алгоритм оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств за витратами

Дані рис. 2 свідчать, що протягом 2008-2010 рр. простежується тенденція до збільшення рівня витрат фермерських господарств Запорізької області на 1 га сільськогосподарських угідь. Найбільшу частку в структурі виробничих витрат мають матеріальні витрати, що пояснюється підвищенням цін на пальне, насіння, корми, добрива тощо. Відповідно частка мінеральних добрив зросла від 11,4 до 14,5 %, запасних частин, ремонтних і будівельних матеріалів для ремонту – від 5,6 до 7,7 %. Водночас по деяких елементах матеріальних витрат відмічається зниження частки їх у структурі виробничих витрат. Це стосується витрат на насіння і посадковий матеріал, нафтопродукти та оплату послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інших матеріальних витрат.

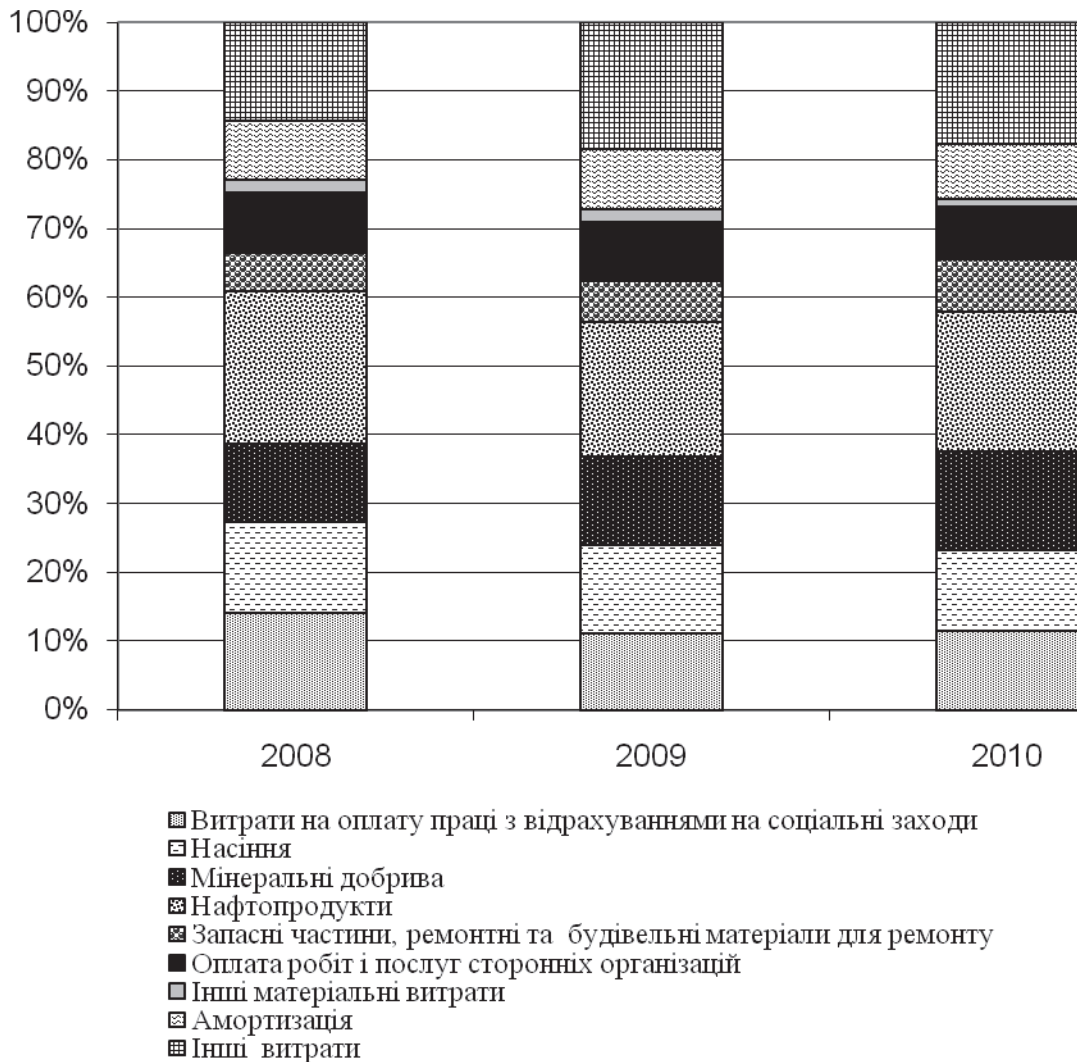

Рис. 2. Структура елементів виробничих витрат фермерських господарств Запорізької області

Позитивним явищем є те, що при значному збільшенні виробничих витрат на 1 га сільськогосподарських угідь, частка матеріальних витрат залишається майже незмінною (62,7 % у 2010 р. порівняно із 63 % у 2008 р.). Суттєвою є частка витрат на оплату праці та інших витрат – відповідно 8,5 і 17,8 %. Інші витрати у фермерських господарствах формуються в основному із суми орендних платежів за земельні та майнові паї. Витрати за даними елементами мають тенденцію до збільшення, хоча в структурі виробничих витрат підвищується тільки частка інших витрат. Протягом 2008-2010 рр. частка витрат на оплату праці знизилася на 2,8 %. Разом з тим динаміку

структури фактичних виробничих витрат за елементами та тенденції щодо зміни їх складу доцільно розглянути з позицій оптимальності величини при одночасному забезпеченні конкурентоспроможності виробництва.

Наведений нами поділ також дає підстави стверджувати, що переважно витрати фермерських господарств на виробництво сільськогосподарської продукції є змінними. Співвідношення між постійними і змінними витратами становить у середньому як 1:4.

Обсяг виробництва продукції прямо залежить від динаміки елементів або статей витрат її собівартості. Витрати змінюються обернено пропорційно до кількості продукції, що пов'язано з так званим “ефектом масштабу”. За логікою збільшення виробництва продукції призведе до зменшення витрат. Збільшення фізичного розміру аграрних підприємств, як правило, пояснюють намаганнями застосувати ефект масштабу у сільськогосподарському виробництві з метою зниження витрат. Проте, науковці відзначають, що досить важко аргументовано довести наявність ефекту масштабу у сільському господарстві. Багато дослідників, зокрема закордонних, навіть заперечують наявність такого ефекту або підкреслюють, що цей ефект спостерігається до певної межі, за якою управлінські витрати та витрати на контроль знищують усі надбання ефекту масштабу [1].

Виробничі витрати суттєво впливають на формування прибутку фермерських господарств, тому варто розглянути процес реалізації продукції, який вимагає додаткових витрат і формує повну собівартість продукції. Повну собівартість, або як її ще називають – комерційну [2, с. 763] чи собівартість реалізованої продукції [3, с. 89], визначають лише для товарної продукції. За даними табл. 2 темпи збільшення собівартості реалізованої продукції з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь істотно перевищують темпи збільшення виробничих витрат, особливо при порівнянні результатів 2010 р. із 2008 р. Так, у 2010 р. порівняно із 2008-м суттєво зросли витрати фермерів на реалізацію продукцію, що відповідно вплинуло й на формування прибутку.

Вплив складу витрат на формування чистого прибутку фермерських господарств Запорізької області, 2008-2010 рр.

Показник	2008	2009	2010	Зміна до попереднього року, %	
				2008	2009
<i>Фінансові результати діяльності фермерських господарств</i>					
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	403001,0	628118,7	852714,9	у 2,1 рази	135,8
у тому числі на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	1296,3	1923,2	2518,4	194,2	130,9
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	306949,8	486464,6	583197,2	190,0	119,9
у тому числі на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	987,3	1489,5	1722,4	174,5	115,6
Чистий прибуток, тис. грн	125961,8	155901,7	285062,3	у 2,3 рази	182,8
у тому числі на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	405,2	477,3	841,9	у 2,1 рази	176,4
<i>Витрати виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь, грн</i>					
Витрати на оплату праці	117,0	112,9	139,5	119,2	123,6
Відрахування на соціальні заходи	28,0	34,1	50,1	178,9	146,9
Матеріальні витрати	652,4	817,5	1024,4	157,0	125,3
у тому числі: насіння і посадковий матеріал	137,7	171,0	190,2	138,1	111,2
корми	9,3	12,9	16,6	178,5	128,7
мінеральні добрива	118,3	170,1	238,2	у 2,0 рази	140,0
нафтопродукти	229,5	259,5	330,7	144,1	127,4
електроенергія	7,3	10,5	1,0	13,6	9,5
паливо	1,5	0,2	0,1	6,7	50,0
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	57,6	80,6	125,6	у 2,2 рази	155,8
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	91,2	112,6	122,0	133,8	108,3
Амортизація основних засобів	91,2	118,6	132,7	145,5	111
Інші витрати	147,3	245,0	294,1	199,7	120,0
Всього витрат	1035,9	1328,1	1640,1	158,3	123,5

Однак у 2009 р. тенденція дещо змінилася дещо у протилежний бік. Порівняння 2010 р. із 2009-м показує інтенсивніше зростання виробничих витрат. Серед останніх найбільш вагому роль відіграють витрати на мінеральні добрива та запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту, обсяг яких за два останніх роки зріс удвічі.

Для визначення тенденцій елементів витрат проведемо оцінку за темпами їх зміни у динаміці (табл. 3.).

Таблиця 3

Темпи приросту витрат фермерських господарств за елементами у 2007-2010 рр.

Елементи витрат	2007	2008	2009	2010	Середньорічний темп приросту витрат (2006 – 2010)
Витрати на оплату праці	26,2	41,3	36,4	68,5	13,9
Відрахування на соціальні заходи	71,4	166,7	224,8	377,1	47,8
Матеріальні витрати	28,8	61,9	102,9	154,2	26,3
у тому числі:					
насіння і посадковий матеріал	32,6	52,2	89,0	110,2	20,4
корми	-13,5	-40,0	-16,8	7,1	1,7
мінеральні добрива	72,0	106,1	196,3	315,0	42,7
нафтопродукти	4,4	41,7	60,2	104,1	19,5
електроенергія	-25,4	2,8	47,9	-85,9	-38,7
паливо	152,2	-34,8	-91,3	-95,7	-54,3
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	-11,3	33,7	65,1	78,9	15,6
Амортизація основних засобів	12,4	52,3	98,0	121,5	22,0
Інші витрати	0,1	16,6	94,0	132,9	23,5
у тому числі орендна плата за земельні частки (паї)	2,5	19,9	112,5	151,6	25,9
Всього витрат	22,4	51,8	94,6	140,3	24,5

Примітка. 2006 р. = 100 %

Темпи зміни елементів витрат покажемо у вигляді базового темпу приросту, який визначається за формулою: $\dot{O} = \frac{\dot{A}, 100}{\dot{o}_i}$, де \dot{O} – темп зростання, A

– абсолютний приріст, Y_0 - початковий рівень динаміки. У свою чергу базисний абсолютний приріст визначається як $\Delta = \acute{o}_3 - \acute{o}_1$, де \acute{o}_3 – наступний рівень динаміки.

Середній темп росту (у відсотках) - показує, скільки в середньому відсотків становить кожний поточний рівень від попереднього. Для розрахунку використовується формула середньої геометричної, у підкореновому виразі темпи росту доцільно показувати в коефіцієнтах:

$$\bar{O\delta} = \sqrt[n-1]{\frac{\acute{O}_n}{\acute{O}_0}},$$

де $\bar{O\delta}$ – середній темп росту;

n – кількість років

\acute{O}_n – останній рівень ряду динаміки;

\acute{O}_0 – базисний рівень ряду динаміки;

Середній темп росту визначають за формулою середньої геометричної:

$$\bar{O\delta} = \sqrt[n]{T_{p_1} \cdot T_{p_2} \cdot \dots \cdot T_{p_n}},$$

де \bar{T}_p , T_{p_n} – відповідно середнє та окреме значення ознаки (ланцюговий темп росту);

n – кількість темпів росту.

Показники, наведені на рис. 2 і в табл. 2 і 3, доцільно залучити для оцінки взаємозв'язку окремих елементів витрат із зміною обсягу виручки від реалізації, яка в свою чергу дає змогу виявити найбільш проблемні елементи витрат для формування цінової конкурентоспроможності фермерських господарств.

За результатами аналізу виявлено: 1) частка витрат на оплату праці в структурі загальних витрат фермерських господарств зменшується, а в абсолютному відображенні – зростає; 2) частка матеріальних витрат залишається майже незмінною при постійному вартісному їх підвищенні, що дає підстави стверджувати про деяке підвищення рівня техніко-технологічного

забезпечення фермерських господарств; 3) оцінка структури витрат за окремими елементами показує зниження таких з них, як насіння і посадковий матеріал, нафтопродукти, електроенергія, оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати та суттєве підвищення відрахувань на соціальні заходи і витрат на мінеральні добрива, запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту; 4) знижується частка амортизаційних відрахувань; 5) фермерські господарства Запорізької області майже не займаються виробництвом продукції тваринництва, тому ця галузь є надто затратною, технічно неоснащеною і малоприбутковою; 6) різноплановість у динаміці зміни витрат підтверджує значний диспаритет цін і нееквівалентність міжгалузевого обміну (особливо це простежується на прикладі зростання витрат на мінеральні добрива).

Дослідження також показали, що залишається високою частка витрат фермерських господарств, пов'язаних із реалізацією продукції, а саме: витрат на зберігання, транспортування, оптову і роздрібну торгівлю. Досить часто їх неможливо мінімізувати в невеликих фермерських господарствах через територіальну віддаленість останніх від підприємств переробної промисловості та ринків збуту сільськогосподарської продукції і сировини. Аналіз динаміки повної собівартості показує перспективи цінової конкурентоспроможності, а отже і перспективи подальшої діяльності фермерських господарств. Однак, в умовах відкритості ринку і відсутності державних дотацій частина з них буде вимушена припинити свою діяльність.

Висновки. Пропонований методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств за витратами дає змогу тільки частково розглянути цей аспект, тому що ідеальним варіантом було б визначення тенденцій щодо змін структурних складових собівартості окремих видів сільськогосподарської продукції. Через обмеженість статистичних даних форми № 2-ферм неможливо провести аналіз по окремих видах продукції, а також оцінити динаміку виробництва продукції фермерських господарств у натуральному, так вартісному вираженні.

Позитивним висновком можна вважати, що конкурентоспроможність фермерських господарств, виходячи із визначення “максимальний прибуток при мінімальних витратах на одиницю площі”, протягом 2008-2010 рр. підвищилася. Так обсяг чистого прибутку з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь зріс у 2,1 раза (табл. 2), а собівартість реалізованої продукції у 2010 р. порівняно із 2008 р. збільшилася на 74,5 %. Ще краще співвідношення відповідних показників склалося при порівнянні із 2009 р. – 76,4 і 15,6 %. Проте такий висновок не можна вважати однозначно позитивним. По-перше, тому що у фермерських господарствах скоротилися витрати на оплату праці, по-друге, на обсяг витрат суттєво вплинула відсутність капіталомісткої галузі тваринництва, по-третє, власники фермерських господарств менше закуповують висококласного насіння і, по-четверте, фермерські господарства Запорізької області в основному займаються вирощуванням зернових і соняшнику, які навіть у найнесприятливіші роки завжди були прибутковими.

Література.

1. Binswanger, H. P., K. Deininger, and G. Feder [1995], 'Power, distortions, revolt and reform in agricultural land relations', in Handbook of Development Economics, Vol. III, eds. J. Behrman and T. N. Srinivasan. Elsevier Science Publishers, Amsterdam, и др.

2. Энциклопедический сельскохозяйственный словарь – справочник / под. ред. В. М. Мальченко. – М.: Сельхозиз., 1959. – 1024 с.

3. Онисько С. М. Фінанси підприємств: підручник для студ. вищ. навч. закладів / С. М. Онисько, П. М. Марич. – Львів: “Магнолія Плюс”, 2004. – 367 с.

4. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика): У 2-х т.: Т. 1: Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / за ред. П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 698 с.

5. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О. Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 396 с.

Аннотація: Рассмотрено влияние издержек производства на доходность фермерских хозяйств Запорожской области. Осуществлена оценка конкурентоспособности фермерских хозяйств за производственными затратами и проведен анализ ее результатов.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, конкурентоспособность, производственные затраты, элементы затрат, постоянные и переменные затраты.

Summary: Influence of charges of production on profitability of farms of the Zaporozhia area is considered. Realizable estimation of competitiveness of farms after charges and the analysis of its results is conducted.

Keywords: farms, competitiveness, charges of production, elements of charges, permanent and variable charges.

УДК 631.11:338.43.01:637

Якімець В.В.,
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

РОЛЬ КООПЕРУВАННЯ У СТВОРЕННІ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Анотація. Проаналізовано передумови створення вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому секторі. Висвітлено зарубіжний досвід функціонування сільськогосподарських кооперативів та можливість їх створення в Україні. Розглянуто необхідність посилення ролі сільськогосподарських товаровиробників у створенні доданої вартості та виявлено основні проблеми її формування.

Ключові слова: додана вартість, кооперація, сільськогосподарські товаровиробники, м'ясопереробна галузь.

Постановка проблеми. На даному етапі сільськогосподарські товаровиробники практично не беруть участь у створенні доданої вартості, оскільки вони реалізують тільки сировину. Переробку та реалізацію готової продукції здійснюють інші учасники маркетингового ланцюга. Відтак, необхідним вбачається забезпечення участі сільськогосподарських товаровиробників у створенні і розподілі доданої вартості. Тому, потрібно науково обґрунтувати їх об'єднання у вертикально інтегровані структури, які

* Науковий керівник – д.е.н., професор В.В. Зіновчук.